

Тетяна МОСІЙЧУК

БОРОТЬБА УНДО З УТРАКВІЗАЦІЄЮ ОСВІТИ В ГАЛИЧИНІ (1925–1939)

Висвітлено основні форми протидії утравкізації освіти з боку провідної політичної партії Західної України 20–30-х років ХХ ст. – Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО). Проаналізовано загальні умови й напрями боротьби націонал-демократів за початкову і середню школу через проведення плебісцитів у Галичині.

Ключові слова: Українське національно-демократичне об'єднання, утравкізація, плебісцит, інтерпеляція, міжвоєнний період.

Провідною політичною силою Західної України в міжвоєнний період було Українське національно-демократичне об'єднання. Перебуваючи в центрі політичного спектра на легальному становищі, українська націонал-демократія відіграла важливу роль у розвитку національної культури й освіти. Основним завданням партії був захист українського шкільництва від наслідків колонізаційної політики польського уряду. З цією метою націонал-демократи вели запеклу боротьбу з утравкізацією освіти.

Незважаючи на чималий вплив УНДО в суспільно-політичному житті Західної України, наукове вивчення історичного досвіду партії розпочалося лише в останнє десятиріччя. При цьому основну увагу дослідники зосередили на політичній та економічній діяльності, а діяльність націонал-демократії в освітній сфері залишилася поза увагою. У вітчизняній історіографії ця проблема висвітлена епізодично в дослідженнях М. Кугутяка¹, О. Потіхи², І. Соляра³ та ін.; у польській – у працях Р. Томчика, М. Пап'єжинської-Турек, Р. Торжецького⁴. Джерельна основа розвідки – документи Державного архіву Івано-Франківської обл. (ДАІФО), Центрального державного історичного архіву України у м. Львів (ЦДІАЛ), спогади очевидців та матеріали української преси.

¹ *Кугутяк М.* Історія української націонал-демократії (1918–1929): у 2 т. / М. Кугутяк. – Київ; Івано-Франківськ: Плай, 2002. – Т. 1. – 536 с.

² *Потіха О.* УНДО і українське шкільництво (1930–1935 рр.) / О. Потіха // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія “Історія”. – Тернопіль, 2007. – Вип. 2. – С. 75–79.

³ *Соляр І.* Культурно-просвітницька діяльність національно-державницьких партій Західної України у 1920-х рр. / І. Соляр // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія “Історія”. – Тернопіль, 2010. – Вип. 2. – С. 75–79.

⁴ Там само. – С. 75.

Мета дослідження – висвітлити основні форми боротьби УНДО проти утравкізації освіти в Галичині як спосіб протистояння денационалізаційній політиці польського уряду.

Після рішення Ради послів держав Антанти від 14 березня 1923 р. про остаточне приєднання краю до складу Польщі розпочалася відкрита колонізація і денационалізація українців. Перші удари були спрямовані на освіту як один із провідних чинників повноцінного розвитку нації. Із введенням шкільного закону від 31 липня 1924 р., за яким польські й українські школи однієї місцевості об'єднувалися в утравкістичні, польська влада взяла курс на остаточну ліквідацію українських шкіл. Очевидець тих подій І. Василюшин відзначав, що “навіть у тих небагатьох школах, що й надалі залишилися ніби українськими, наказано крім польської мови викладати по-польськи історію й географію. На українську мову припало навчання рахунків і гімнастики”⁵.

Основний засіб утравкізації – проведення шкільних плебісцитів, які проводили в умовах поліцейського терору, шантажів та підкупів. Викладання української мови вводили у школі лише тоді, коли громада налічувала не менше 25 % українського населення, і якщо батьки не менше 40 учнів подавали відповідні прохання-декларації. Однак, коли було 20 учнів, батьки яких хотіли навчати дітей державною польською мовою, то така школа ставала двомовною. В усіх інших випадках школи переходили на польську мову навчання. Для відкриття середніх шкіл з українською вимагали декларації від батьків 150 учнів. Дослідник Б. Ступарик наголошує, що “задумуючи шкільний плебісцит, окупанти були переконані, що протягом двох-трьох років під оболонкою законності будуть повністю ліквідовані національні школи”⁶.

Політика утравкізації не обмежувалася початковою школою. Особливу увагу було зосереджено на українських гімназіях та вчительських семінаріях. 22 червня 1925 р. кураторія Львівського шкільного округу видає циркуляр “До дирекції державних і приватних середніх загальноосвітніх шкіл з непольською мовою викладання в справі викладання науки польської мови і літератури, історії і географії та науки про сучасну Польщу”. Циркуляр зобов'язував із 1925/26 н. р. зазначені предмети викладати лише польською. Порушуючи власні закони, польська адміністрація змусила українські приватні гімназії також виконувати це розпорядження. 19–20 жовтня 1925 р. у Варшаві відбулася конференція воєвод Східних воєводств Польщі, на якій С. Грабський заявив: “Там, де рух білоруський чи український є найсильнішим, там повинні дати найкращу школу чисто-польську”⁷.

Так, через утравкізацію польський уряд прагнув чимшвидше колонізувати українську освітню систему. Це змусило громадськість Галичини зосередити зусилля на боротьбі за збереження національного виміру школи. Ініціатором цього

⁵ Василюшин І. Роля духовенства й учительства в розбудженні культурно-освітнього та економічного життя в городенському повіті / І. Василюшин // Городенщина: історико-мемуарний збірник. Український архів / [ред. М. Марунчак]. – Нью-Йорк; Торонто; Вінніпег. – 1978. – Т. 33. – С. 182–203.

⁶ Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939) / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ: [б. в], 1994. – 144 с.

⁷ Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. 2: “Станіславське воєводське управління, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства”. – Оп. 1. – Спр. 392. – Арк. 31.

виступило УНДО при активній підтримці “Рідної школи”. Вже від початку діяльності націонал-демократи продемонстрували усвідомлення важливості протидії утраквізації освіти. Провід об’єднання зобов’язав повітові осередки “зібрати відповідний матеріал про надужиття та вислати його з відписом дотичного інспекторського розпорядку про введення утраквізму до генерального секретаріату УНДО”⁸. 28 серпня 1925 р. на засіданні президії ЦК УНДО і представників освітніх установ було вироблено програму дій, яка передбачала організацію протестних народних віч проти колонізації українських шкіл, бойкот утраквізації українських гімназій, залучення батьків до шкільних плєбісцитів, виступи українських послів і сенаторів у польських законодавчих органах, Лізі націй та інших міжнародних організаціях. У цей період у друкарні видавничої спілки “Діло” входить брошура В. Целевича “Про нові польські шкільні закони: практичний порадник враз з текстом закону й виконювати останки свого шкільництва і добиватися, щоб в публичних школах на українській території проваджено науку українською мовою”⁹. У брошурі подано два зразки шкільних декларацій: до шкільного інспектора і куратора шкільного округу.

26 вересня 1925 р. “Діло” опублікувало “Комунікат секретаріату УНДО у справі колонізації 4-х українських гімназій”, в якому партія звітувала про заходи боротьби з утраквізацією. Зокрема “зініційовано протестуючі віча на день 30 серпня у Львові, Тернополі і Перемишлі та дано почин до оснування у цих містах комітетів батьків, щоби був переведений бойкот «утраквізації»... Зі всіх трьох віч вислано відповідні протести до польських властей і за границю... покликано до життя Комітети батьків, зібрані протести батьків та підготовлюване практичне проведення бойкоту”¹⁰. Про ґрунтовну підготовку віч свідчить той факт, що напередодні проведення в Тернополі В. Целевич повідомив староство і видрукував 500 афіш, які розповсюдив по повітах¹¹.

Віча проти утраквізації освіти відбувалися не тільки у великих містах, але й повітових та невеличких селах. Про це свідчать звіти поліції та донесення повітових старост. У Надвірнянському повіті лише за червень–липень 1925 р. відбулось 12 віч¹². Вражає також чисельність присутніх. Зокрема 10 жовтня 1926 р. у Турці і 24 жовтня 1926 р. у Жураках Богородчанського повіту Станиславського воєводства відбулося віче за участю понад 300 осіб на чолі з націонал-демократом А. Чорненком із протестом “проти переймування шкіл руських на польські”¹³. Подібне за чисельністю і тематикою віче відбулось 5 грудня 1927 р. у Калуші, очолюване Д. Палієвим, який навів справжню статистику наслідків плєбісциту 1925 р.: близько 3 тис. шкіл утраквізовано або повністю переведено на польську мову навчання¹⁴. Така кількість присутніх навіть у невеликих населених пунктах ще раз засвідчує

⁸ Не спускайте з ока! // Свобода. – 1926. – 14 березня.

⁹ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 30. – Арк. 46, 65–66.

¹⁰ Комунікат УНДО у справі колонізації чотирьох українських гімназій // Діло. – 1925. – 26 вересня.

¹¹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 344: “Українське національно-демократичне об’єднання”. – Оп. 1. – Спр. 261. – Арк. 2.

¹² ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 2. – Спр. 98. – Арк. 6–17.

¹³ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 425. – Арк. 255, 264–265.

¹⁴ Там само. – Спр. 480. – Арк. 371.

важливість цієї проблеми та прагнення націонал-демократів об'єднати навколо неї якомога більше громадян.

Організацією і проведенням шкільних плебісцитів у Західній Україні займалося товариство “Рідна школа” під керівництвом центрального та повітових комітетів УНДО. Про це свідчать численні звіти воєводських управлінь про суспільно-політичну ситуацію. Зокрема у звіті Станіславського воєводського управління за 1927 р. повідомлялося: “...зініційована УНДО акція повторного плебісциту на ліквідацію утравкістичних шкіл і за впровадження в усіх школах української мови навчання охопила в останнім часі цілі повіти... а проводять її Рідна Школа, греко-католицькі священники і вчителі”¹⁵. З початком 1928 р. надвірнянський повітовий комендант поліції повідомляв: “...діяльність УНДО в справі збирання декларацій за руську школу проявилась в наступних гмінах: 1) В Саджаві, де зібрано 65 декларацій; 2) В Ославах Білих зібрано 53 декларації; 3) В Микуличині зібрано 40 декларацій”¹⁶.

ЦК УНДО повідомляв повітові центри: “...у нас є новий атак на українські державні гімназії. У всіх п'яти українських гімназіях введено утравкізм. В найближчому часі розпочнемо проти акцію і скличемо масові віча у всіх тих містах, де є українські державні гімназії. Участь послів конечна”. З цього ж приводу партія планувала скликати конференцію “всіх поневолених Польщею народів”, присвячену шкільній справі. Її мета – “оборонна акція проти ворожого наступу на міжнародній арені, в Варшавському Соймі і Сенаті, серед народніх мас, включаючи в це страйк дітей”¹⁷. У зв'язку з цим провід партії звертався з проханням до повітових комітетів, щоб зібрати статистичні дані, зокрема, “де неотримуються української мови викладання і де школа має бути утравкістична, а вона – польська”. Та наголошував, що “матеріали мають бути дуже точні”¹⁸.

Прискіпливо контролюючи проведення шкільних плебісцитів, націонал-демократи роздавали священникам спеціальні анкети, які повинні були виявити кількість українських шкіл та школярів, щоб мати змогу виявити фальсифікації¹⁹. Як приклад, місцевий парох у листі від 22 грудня 1925 р. подає до ЦК УНДО такі дані про стан українського шкільництва в його селі: “...у нас, в Куликові єсть 7 класів, народна школа з польським язиком викладовим. До неї ходить дітей української національності 287. В р. 1925 з весною внесено українських декларацій 88 за 135 дітей за українською мовою навчання”²⁰. Станіславський воєвода у звіті за 19 січня 1929 р. відзначав тісну співпрацю греко-католицького духовенства і націонал-демократів, які проводять “дуже енергійні акції за зміну шкіл утравкістичних на руські, при цьому стверджуючи, що польський уряд прямує до колонізації руської шкільної молоді”²¹. Така позиція націонал-демократів

¹⁵ ДАІФО. – Ф. 226: “Прокуратура Станіславського окружного суду, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства”. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 141.

¹⁶ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 637. – Арк. 1–4.

¹⁷ ЦДІАЛ України. – Ф. 392: “Українська Парламентарна Репрезентація в польському сеймі і сенаті”. – Оп. 1. – Спр. 47. – Арк. 5.

¹⁸ ЦДІАЛ України. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 552. – Арк. 61.

¹⁹ Кузьмінець О. Товариство “Рідна Школа” в Галичині (20–30-ті рр. XX ст.) / О. Кузьмінець, І. Цепенда // Український історичний журнал. – 1993. – № 10. – С. 43.

²⁰ ЦДІАЛ України. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 231. – Арк. 3.

²¹ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 725. – Арк. 31.

мотивувалась тим, що польська влада саме “при допомозі «шкільного плебісциту» школу для українських дітей робить інструментом денационалізації”²².

УНДО не обмежилося збіркою декларацій, але й активно протистояло утравізації освіти на парламентарній арені. Питання захисту українського шкільництва неодноразово порушували в парламенті І. Герасимович²³, В. Целевич²⁴, М. Галушчинський²⁵, Д. Левицький з приводу конфіскації скарги батьків до Ліги націй²⁶.

Гучного розголосу завдяки чисельним інтерпеляціям посла С. Козицького набула справа шестикласної школи с. Нижнів Тлумацького повіту Станіславського воєводства. Перша інтерпеляція Міністерствам освіти та внутрішніх справ була подана 14 липня 1925 р. У ній мовилося, що директор місцевої школи Ю. Левандовський матеріально покарав батьків, які внесли декларації за українську мову навчання. Посол наголошував: “...батьки за непосилання дітей в школу отримали 500 кар в розмірі 3 злотих 50 карбованців... хоча насправді це кара за підписання декларацій”. С. Козицький обґрунтував свою думку тим, що “таку кару наклали навіть на тих, чії діти вже закінчили школу і на тих родичів, чії діти регулярно ходять до школи”. Як доказ наводили метрики дітей, які вийшли зі шкільного віку або вже закінчили навчання. Окрім того, якщо батьки не мали змоги заплатити т. зв. “штрафи”, у них відбирали матеріальні цінності. Зокрема “у Дмитра Туштейя забрано з ліжка покривало вартістю 5 зл. і скатертину вартістю 7 зл. за двоє дітей. Перша дитина – Анастасія, має 12 років і до школи взагалі записана не була через поганий стан здоров’я; друга дитина – Степан регулярно ходив до школи”²⁷. Така абсурдність дій місцевої влади ще раз засвідчувала їх незаконність. Тому посол вимагав покарати винних, повернути людям конфісковані речі та гроші, звільнити директора школи і найголовніше – повернути декларації з підписами за українську мову навчання. 6 березня 1925 р. посол С. Козицький звернувся до Міністерства внутрішніх справ і Міністерства освіти з питанням відмови місцевих урядів затверджувати підписи батьків на деклараціях з українською мовою навчання та масових порушень під час проведення плебісциту. В інтерпеляції подавали назви населених пунктів, де місцева влада чинила опір збору декларацій і затвердженню підписів.

Найбільші порушення були зафіксовані в Чорткові, Яворові та Джурові Снятинського повіту. Зокрема “27 лютого 1925 р. комендант поліції в с. Джурів відібрав в громадянина М. Сиротнюка 154 декларації батьків, які бажали запровадження української мови навчання, мотивуючи це тим, що він про закон (деякі положення в справі шкільництва для народних меншин) нічого не знає”²⁸. Посол вимагав розглянути ці порушення і покарати винних. 24 і 26 березня того ж року С. Козицький подає подібні інтерпеляції, але вже з фактами порушень у Коломийському та Косівським повітах, де “змушували народ український через комісарів... до підписання шкільних декларацій за впровадження польської мови навчання в

²² Дальший похід на “креси” // Діло. – 1929. – 2 серпня.

²³ Герасимович І. За українську школу під Польщею / І. Герасимович // Діло. – 1928. – 25 березня.

²⁴ З парламентарної арени // Діло. – 1928. – 4 червня.

²⁵ З парламентарної арени // Діло. – 1928. – 23 червня.

²⁶ На парламентарній арені // Діло. – 1929. – 26 січня.

²⁷ ДАІФО. – Ф. 272: “Тлумацька повітова шкільна рада, м. Тлумач Тлумацького повіту Станіславського воєводства”. – Оп. 1. – Спр. 170. – Арк. 6.

²⁸ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 309. – Арк. 160.

школі”²⁹. В інтерпеляції від 30 грудня 1929 р. наголошувалось, що “з таких шкіл утравкістичних діти української народності не виносять жодної користі і ростуть в анальфабетизмі”³⁰. С. Баран та В. Кузьмович наводили “цілу низку місцевостей з трьох східно-галицьких воєводств, де вийти відмовляли легалізації підписів батьків на деклараціях з жаданням введення української мови навчання”, однак на свої інтерпеляції одержували суцільні заперечення з боку влади³¹.

13 травня 1926 р. у Львові відбулось перше засідання Ширшої управи УНДО за участю 105 членів Народного комітету. Після виступу лідера партії Д. Левицького звітував М. Струтинський, який відзначив: “... в перших місяцях своєї діяльності ЦК УНДО бере в свій заряд боротьбу з полонізацією українського шкільництва, проводить широко закроєну вічеву кампанію. Вислід цих віч: тисячні протести проти спольщення українських шкіл. Ці протести з одного боку висилається до польського уряду, з другого – використовуються заграницею”. Загалом, за підсумками посла, було проведено 60 віч у шкільній справі³².

Боротьба з утравкізацією освіти зайняла почесне місце на порядку денному II Народного з’їзду партії, який тривав з 19 по 24 листопада 1926 р. З’їзд стверджував, що шкільним плєбісцитом “довела Польща українське шкільництво до повної руїни. На північно-західних українських землях не стало... ні одної української народної школи, а було їх там перед плєбісцитом 421. В Галичині на колишніх 2 612 українських шкіл остало по плєбісциті лише 867, а решту 1 785 спольонізовано. Жертвою того т. зв. плєбісциту впало 2 166 українських народніх шкіл.”³³. Під час виступу В. Целевич коротко прозвітував про заходи націонал-демократів у боротьбі з утравкізацією. Зокрема ЦК УНДО 26 серпня 1925 р. видало комунікат із “протестом і заповіддю боротьби”, вислало телеграми з протестом до Союзу народів і сейму; організувало 5 великих шкільних віч в обороні українського середнього шкільництва. У ході віч створено батьківські комітети, які внесли “масово протести до Союзу Народів і на руки нашої соймової репрезентації і підготовляють своїх дітей-учеників до боротьби”. Як наслідок, на рік було відтерміновано ліквідацію перших класів 4 українських гімназій у Львові, Тернополі та Перемишлі. Крім цього, “проти навчання у польській мові історії і географії... з нашої ініціативи внесли батьки 2000 поіменних протестів до Союзу Народів”. В. Целевич наголосив на успіху акції, яка розпочалася в листопаді 1925 р., та особливу увагу звернув на той факт, що “важку боротьбу за українські середні школи вела виключно одна наша партія”³⁴. На останньому наголошував і комендант поліції Тернопільського воєводства у звіті від 4 січня 1926 р., відзначаючи, що з усіх партій лише націонал-демократи “збирають інформацію в справі шкільних зловживань через повітові комітети. Зібрані матеріали надсилають до головної канцелярії УНДО в Львові”³⁵.

²⁹ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 309. – Арк. 181, 205.

³⁰ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 2. – Спр. 276. – Арк. 31.

³¹ ЦДІАЛ України. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 572. – Арк. 26–28, 35–36.

³² Народний Комітет // Свобода. – 1926. – 23 травня.

³³ Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9 т. – Київ: Дніпро, 2001. – Т. 7 / [ред. Т. Гунчак]. – С. 177.

³⁴ Звіт з діяльності УНДО // Свобода. – 1926. – 5 грудня.

³⁵ ДАІФО. – Ф. 68: “Станіславське воєводське управління державної поліції, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства”. – Оп. 2. – Спр. 70. – Арк. 67.

Прагнучи залучити якомога більше громадян до вирішення проблеми, УНДО неодноразово проводило спільні віча з Українською соціалістично-радикальною партією (УСРП), незважаючи на партійну боротьбу. Масштабне відбулося у Городенці Станіславського воєводства 14 жовтня 1927 р. з ініціативи і під керівництвом націонал-демократа Т. Окуневського. Резолюції були направлені “проти колонізації і утравкізації українського шкільництва”³⁶. 2 серпня 1928 р. Косівський староста повідомляв про виступи в Шешорах проти утравкізації з боку УНДО і УСРП, які вимагали “виключно українського шкільництва”³⁷.

На порядку денному III Народного з’їзду УНДО, який проходив з 24 по 25 грудня 1928 р., питання утравкізації освіти було основним. Отець Стефанишин наголошував: “...утравкістичні школи то є обман... це не утравкістичні школи, але під їх позором це чисто польські школи. Я був в утравкістичній семінарії, але там нічо не вчилось по українськи крім української і релігії”³⁸. Резолюції з’їзду стверджували, що “в Галичині утравкізмом знищено усе працює десятиків літ набуте культурне добро у виді української школи. Утравкізм на українських землях є засобом денационалізації... обрахований на нищення національного самопочуття, на знищення самозрозумілої у всякого народу природної потреби національного існування як окремої культурної одиниці”³⁹. Провідні діячі УНДО закликали “...Управу партії до проведення в життя всіх засобів найбільше рішучої і найгострішої боротьби в обороні права до своєї власної школи... всіх членів партії і все громадянство приступити негайно до творення фонду боротьби за школу. Народний З’їзд визнає Українську Парляментарну Репрезентацію вивести страшний образ нищення української школи на міжнародню арену”⁴⁰.

Ретельність підготовки партії до кожного плебісциту визначалася ще й виданням спеціальних брошур, в яких чітко і зрозуміло вказували хід плебісциту, порядок заповнення і внесення декларацій, зміни в освітньому законодавстві. Зокрема в 1925 р. В. Целевич видав брошуру “Про нові польські шкільні закони: практичний poradnik wraz z текстом закону й виконного розпорядку”⁴¹. 1929 р. виходить книга І. Герасимовича “На тривогу! Основи української нації в загроженні”⁴² та в 1936 р. – “Рідна Школа в ідеї і житті”⁴³. Значення цих праць у боротьбі з утравкізацією було надзвичайно велике, про що свідчить конфіскація брошури І. Герасимовича “На тривогу” в 1932 р. Львівський окружний суд за деякий час зняв конфіскацію, а Чортківський – наклав повторно. 13 січня 1933 р. громадськість звернулася з прохання до адвоката М. Росляка “представити в окружному суді в Чорткові фактичний стан справ”. Аналогічне звернення надійшло й до Української парламентарної

³⁶ ДАІФО. – Ф. 226. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 81.

³⁷ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 725. – Арк. 11.

³⁸ ЦДАЛ України. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 60.

³⁹ *Кугутяк М.* Українська націонал-демократія (1918–1939): у 2 т. / М. Кугутяк. – Київ; Івано-Франківськ: Нова зоря, 2004. – Т. 2. – С. 626.

⁴⁰ Там само. – С. 628.

⁴¹ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 309. – Арк. 43.

⁴² *Герасимович І.* Найбільш актуальна справа – шкільний плебісцит / І. Герасимович // Діло. – 1929. – 7 грудня.

⁴³ ДАІФО. – Ф. 68. – Оп. 2. – Спр. 376. – Арк. 87.

репрезентації, бо “ця справа для нас дуже пильна з огляду на плебісцитову акцію за українські школи”⁴⁴.

До боротьби з утравкізацією освіти націонал-демократи активно залучали молодь, особливо під час підготовки до проведення плебісциту 1937 р. Зокрема 24 жовтня 1937 р. І. Герасимович зустрівся з членами студентського кружка “Рідної школи” ім. П. Могили у Львові й “агітував студентів, щоб під час і напередодні проведення плебісциту, вони побули в якості інструкторів і дорадчих вісників по селах”. На таку пропозицію відгукнулося 50 студентів. Акція розпочалася 4 грудня 1937 р. Студенти в кількості 2-3 осіб вирушали в села і пояснювали селянам порядок внесення декларацій та суть освітньої політики Польщі⁴⁵. Повітовий з’їзд УНДО у Стрию 9 грудня 1937 р. за участю 80 осіб засвідчив: “Найважливішим завданням нинішньої доби є прагнення кожного українця до того, щоб взяти участь в шкільнім плебісциті, в результаті якого наступить відкриття шкіл з українською мовою навчання і обсадження їх вчителями української народності”⁴⁶.

Отже, утравкізація була основним інструментом у колонізаційній програмі польського уряду, який прагнув повністю знищити українську національну освіту. Основний удар спрямовувався на початкову і середню школу через проведення плебісцитів. За цих умов УНДО очолило боротьбу з утравкізацією освіти в Галичині. Найдієвішою формою такої протидії стала організація віч, мітингів, які сприяли об’єднанню громадськості навколо цієї проблеми. Загалом можна виокремити кілька провідних методів боротьби з утравкізацією: збір декларацій за введення української мови навчання; видання практичних посібників, які містили порядок заповнення і внесення декларацій; збір матеріалу щодо випадків порушення проведення шкільних плебісцитів; подання інтерпеляцій з відповідними протестами та постійне порушення проблеми утравкізації в польському парламенті; співпраця з товариством “Рідна школа”, греко-католицьким духовенством. Боротьбі з утравкізацією присвятили свою діяльність видатні діячі УНДО: Д. Левицький, І. Герасимович, М. Галуцинський, В. Целевич, С. Баран, В. Кузьмович, а особливо С. Козицький. Спільна боротьба партії і громадськості за збереження національного виміру українського шкільництва не дала польському урядові можливості асимілювати українське населення.

⁴⁴ ЦДІАЛ України. – Ф. 206: “Українське педагогічне товариство “Рідна Школа”. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 5–17.

⁴⁵ ДАІФО. – Ф. 69 “Станіславське повітове управління державної поліції, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воеводства”. – Оп. 1. – Спр. 728. – Арк. 105–106.

⁴⁶ ДАІФО. – Ф. 68. – Оп. 2. – Спр. 405. – Арк. 6.

Татьяна Мосійчук. Борьба УНДО с утраквизацией образования в Галичине (1925–1939)

Освещены основные формы противодействия утраквизации образования со стороны ведущей политической партии Западной Украины 20–30-х гг. XX в. – Украинского национально-демократического объединения (УНДО). Автором проанализированы общие условия и направления борьбы национал-демократов за начальную и среднюю школу через проведение плебисцитов в Галичине.

Ключевые слова: Украинское национально-демократическое объединение, утраквизация, плебисцит, интерпелляция, межвоенный период.

Tetyana Mosiichuk. UNDO's struggle with the utraquisation of education in Galicia (1925–1939)

The article outlines the main forms of opposing bilingual education by the Ukrainian National Democratic Alliance (UNDO), the leading political party in Western Ukraine in the 1920–30s. It analyses the general circumstances and trends of national-democrats struggle for primary and secondary school education with the help of plebiscites in Galicia.

Key words: the Ukrainian National Democratic Alliance, *utraquisation*, plebiscite, *interpellation*, the interwar period.